DOİ: 10.58607/kaid.1221433

Kıbrıs Barış Harekâtı ve Niki (*Zafer*) Operasyonu, 1974[**]

Mehmet Erkan KILLIOĞLU[*]

Öz

İngiltere neredeyse bütün 19. yüzyıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünün korunmasından yana bir politika izlemeye çalışmıştır. Buradaki amacı ise Osmanlı Devleti'nin bir tampon bölge vazifesi görerek Çarlık Rusyası'nın Doğu Anadolu üzerinden Akdeniz'e ve Basra Körfezi'ne ulaşmasını engellemesidir. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda yenilmesi üzerine İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'nun artık varlığını devam ettiremeyeceğine kani olmuştur. Bu kapsamda da kendi sömürge yolunu güvenceye almak ve olası bir Rus ilerlemesini durdurmak için Kıbrıs'ın idaresinin geçici olarak kendisine devrini talep etmiştir. Bu talebi kabul gören İngiltere, Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi üzerine adayı ilhak etmiş, 1925 yılında da Kraliyet kolonisi haline getirmiştir. 1914 yılında adada resmen başlayan İngiliz idaresi ile özellikle Kıbrıslı Rumlar arasında ayrılıkçı hareketler de gelişmeye başlamış ve adanın Yunanistan'a ilhakını öngören Enosis düşüncesinin temelleri de atılmıştır. Her geçen gün gelişen Enosis düşüncesi adada istikrarlı bir yönetim kurulmasına da engel olmuştur. Bu durum 15 Temmuz 1974'te adada yaşanan darbe ile ciddi bir krize dönüşmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Kıbrıs Barış Harekâtı, Girit, Niki Operasyonu, Yunan Askerî Cuntası, Lefkoşa Havaalanı

Giriş

1974 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Londra ve Zürih Anlaşmaları ile üç garantöründen birisi olan Türkiye, Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nin adadaki durumu fiili bir hareketle

[**] Araştırma Makalesi

[*] Doktor, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, mehmeterkan@comu.edu.tr, Orcid: https://orcid.org/0000-0002-3146-2609.

değiştirme ve adayı Yunanistan'a ilhak etme (ENOSIS)[1] planını önlemek için yapılan anlaşmaların kendisine sağladığı garantörlük hakkını kullanmıştır. Zira adanın Yunanistan'a ilhakı adadaki Türk toplumunun da yok edilmesini öngördüğü için müdahale siyasî, insanî, jeopolitik ve stratejik açılardan da bir mecburiyet haline gelmiştir. Bu müdahale sonrasında 1950'lerden itibaren Doğu Akdeniz bölgesinde önemli bir sorun olarak ortaya çıkan Kıbrıs sorunu daha farklı bir boyuta taşınmıştır.

Adadaki Türk toplumunun yok olmasını önleyen bu müdahale sırasında Yunanistan adadaki çatışmaya doğrudan müdahil olma konusunda kararsız kalmıştır. İlk başlarda çatışmaya taraf olmayı düşünen ve buna göre hazırlık yapan Yunanistan daha sonra bu kararından geri adım atmıştır. Ülkenin çatışmaya katılma kararı üzerine devreye alınan bir dizi askerî harekât planı olmuştur. Bunlardan birisi kod adı Nikiforos (*Zafer*) olan ve kısaca Niki olarak adlandırılan Yunan komandalarının hava yoluyla adaya intikali planıdır. Koordinasyon eksiklikleri ve büyük devletlerin takınacakları tutum ve tavırlar göz ardığı edildiği için plan başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Başarılı olması halinde Türkiye ve Yunanistan'ı başta Kıbrıs'ta olmak üzere doğrudan sıcak çatışmaya sokacak olan bu girişim tepkilerin en aza indirilmesi ve zaman kazanılması için Yunanistan tarafından gizli tutulmaya çalışılmıştır. Bu tutum her iki taraf için de uzunca bir süre geçerli olmuştur. Barış Harekâtı ile ilgili bilgiler tam olarak kamuya açıklanmamıştır. Bu da önemli bir araştırma kısıtı olarak ortaya çıkmıştır.

Kıbrıs Barış Harekâtı'nın sonlanmasından sonra Yunanistan tarafından bir başarı olarak sunulan bu girişim, başta operasyonda görev alanlar tarafından olmak üzere, İsrail'in Entebbe Havaalanı baskını vb. operasyonlara ilham kaynağı olduğu iddialarına konu olmuştur. Bu türden büyük iddialardan daha önemli olarak bu askerî harekât girişimi, Yunanistan'ın 1990'lı yıllarda İkizce (*Kardak*) kayalıkları krizinde de tecrübe edildiği üzere, Türkiye ile olan krizler esnasında ne kadar ileri gitmeyi göze alabileceğini göstermesi açısından önemlidir. Bu yüzden de bu olay olgu incelemesi yapılmış ve açıklayıcı, tarihselci bir metot kullanılarak analiz edilmiştir.

Çalışmayı ortaya çıkarmak için dönemin gazeteleri, operasyon girişiminde görev alanların ve ailelerinin hatıratları, bu konuda yapılan akademik çalışmalar incelenmiş, birincil ve ikincil kaynaklar birlikte kullanılmıştır. Kıbrıs'ta yaşanan sorunun farklı yönleri ile incelenmesi, anlaşılması ve daha objektif bir analiz yapılmasına destek sağlaması çalışmadan beklenen katkı olarak ortaya çıkmaktadır.

1. Kıbrıs Sorunu ve Türkiye'nin Adaya Müdahalesine Kadar Olan Süreç

Doğu Akdeniz'de yer alan Kıbrıs adası Anadolu kıyısından 70 km. açıkta yer almaktadır. Büyüklük açısından bakıldığında ise Kıbrıs, Akdeniz'in Sicilya ve Sardinya'nın ardından üçüncü büyük, Doğu Akdeniz'in ise en büyük adasıdır (Balyemez, 2021: 4; Tuncer, 2012: 21; Artuç, 1989: 32). Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarına hemen hemen eşit uzaklıkta yer alan Kıbrıs'ın yüzölçümü 9.251 km2'dir. Ada,

[1] Enosis, Kıbrıslı Rumların adayı Yunanistan'a ilhak etme planıdır. Bu plan Yunanistan'ın Megali İdea (Büyük İdeal) adlı politikası-Yunanistan liderliğinde Bizans İmparatorluğu'nun yeniden ihyası ile uyumludur ve bu idealin bütünleyici bir parçasıdır (Bishku, 1991: 168).

Yunanistan'a 800 km, Suriye'ye 100, Mısır'a 370 ve Yunanistan'ın Rodos adasına da 400 km mesafededir (Sarınay, 2000: 3; Bishku, 1991: 165). Kıbrıs, Girit ile beraber Akdeniz'deki önemli deniz geçişlerinin ve ticaret rotalarının kesiştiği bir hat üzerinde yer aldığı için stratejik açıdan da önemli bir noktadadır (Karaca, 2010: 1). Bu da adanın önemini arttırmaktadır.

Yukarıda da ifade edildiği üzere Kıbrıs, Doğu Akdeniz'in en büyük adasıdır (Gökçe, 1998: 1). Ada'nın Türk hâkimiyetine girmesi 1571 yılında olmuştur. Osmanlı Devleti, Kıbrıs adasının kesin olarak fethi için 1570 yılı Temmuz ayında adaya asker göndermiş, başlayan sefer 1 Ağustos 1571'de Kıbrıs'taki son direniş noktası olan Mağusa Kalesi'nin düşmesiyle sona ermiş, ada Osmanlı toprağı olmuştur (İnalcık, 1969: 8; Çevikel, 2000: 21; Uçarol, 1978: 11, Balyemez, 2021: 6).

Kıbrıs, bu tarihten sonra 307 yıl kadar Türk idaresinde kalmıştır. Bu durum Osmanlı Devleti'nin zayıflaması ve Çarlık Rusyası'nın Akdeniz havzasına inme çabaları sebebiyle değişmiştir. Kıbrıs'ın idaresi, 1878 yılında, Süveyş Kanalı'nın yaklaşımları korumak ve Doğu Akdeniz'de Rus mevcudiyeti istemeyen İngiltere'ye, Babıali nezdinde yaptığı baskı yüzünden, geçici olarak verilmiştir. Bu geçici idare, Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine ilhakla sonuçlanmıştır. Adayı 1914 yılında ilhak eden İngiltere, 1960 yılına kadar Kıbrıs'ın hâkimi olarak kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere sömürgeleri ve deniz aşırı topraklarından kademeli olarak çekilme kararı almıştır. Bu kapsamda önce Süveyş'in doğusundaki tüm sömürgelerini tasfiye etme kararı alan İngiltere, 1956 Süveyş Kanalı krizinden sonra Kıbrıs'tan da çekilme kararı almıştır. Bunun sonucunda 1960 yılında Londra ve Zürih anlaşmaları ile Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın garantörlüğünde Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur (O'Malley ve Craig, 2001).[2] Eski İngiliz sömürgesi olan Kıbrıs artık bağımsız bir devlettir (Borowiec, 2000: 40; Drousiotis, 2016: 5).

Anlaşma ile taraflar adadaki düzenin ve barışın garantörü olmuşlar ve bunları korumak için gerekirse adaya müdahil olmayı da kabul etmişlerdir (Hannay, 2004: 2). Ancak bu garantilerle kurulan Cumhuriyet, Kıbrıslı Rumlar ve Yunanistan'ın yıkıcı faaliyetleri yüzünden uzun ömürlü olmamıştır. Bu kapsamda Yunanistan tarafından desteklenen Kıbrıslı Rumlar Enosis için çalışmaya devam etmiş adada Müslüman Türk nüfusu hedef alan bir tedhiş ve terör dalgası ortaya çıkmıştır.[3] Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran anlaşmaların tarafı ve garantör devletlerinden birisi olan Türkiye, bu tedhiş dalgasını durdurmak için 1963, 1964 ve 1967 yıllarında sınırlı askerî veya siyasî girişimlerde bulunmuştur.

Adada Rumlar tarafından yürütülen bu baskı ve yıldırma ve terör kampanyası yüzünden Kıbrıs Türk toplumu, 29 Aralık 1967'de Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'ni kurma yoluna gitmiş ve kendi kendini yönetmek için çalışmaya başlamıştır. Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'ndeki "*Geçici*" ifadesi bir süre sonra kaldırılmış ve "*Kıbrıs Türk Yönetimi*" halini almıştır. Taraflar arasında artan gerginliğin azaltılması adına dönemin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Burmalı U Thant'ın girişimleri sonucunda ile Kıbrıs

[2] "Kıbrıs'ı İngiliz sömürgesi olmaktan çıkaran ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran Londra ve Zürih antlaşmaları üç anlaşmanın birleşimidir. Bu anlaşmalar sırasıyla kuruluş antlaşması, garantörlük ve ittifak antlaşmasıdır" (Bishku, 1991: 169).
[3] "Kıbrıs'ta geniş kapsamlı şiddet olayları 1964 yılı Mart ayında başlamıştır" (Janigian, 2017: 38).

Türk Toplum Meclisi Başkanı Rauf Denktaş ile Rum Temsilciler Meclisi Başkanı Glafkos Klerides, 2 Haziran 1968'de Lefkoşa'da bir araya gelmiştir. Bunu 5 Haziran 1968'de Beyrut'ta yapılan ikinci bir görüşme izlemiştir. Taraflar arasındaki üçüncü görüşme ise 24 Haziran 1968'de Lefkoşa'daki Ledra Palas Oteli'nde olmuştur. Türkiye ve Yunanistan, görüşmelerin kamuoyunun tesir ve baskısı altında kalmaması için gizli yapılmasında uzlaşmıştır (İsmail, 1998: 115; Armaoğlu, 1986: 799-800; Toluner, 1977: 241-242; Sarıca v.d., 1975: 157-158; Çay, 1989: 87-88). Her ne kadar taraflar arasında sorunun çözümü için olduğu iddia edilen görüşmeler devam etse de Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Makarios, Enosis amacından vazgeçmediklerini uygun olan her yerde ve fırsatta ifade etmeye devam etmiştir. Bu kapsamda Makarios, 18 Ekim 1970'de basına verdiği bir demeçte her zaman Enosis-Yunanistan ile birleşme taraftarı olduğunu ifade etmiştir. Ancak diğer taraftan bu idealin kısa vadede gerçekleşmesinin oldukça güç olduğunun farkında olduğunu da ifade etmiştir (Oberling, 1987: 119). Makarios'a göre en uygun çözüm sorunu zamana yayarak çözmek ve bu sayede nihai amaca ulaşmaktır.

Makarios'un Enosis'i zamana yayma teklifi o dönemde iktidarı ele geçirmiş olan Yunan askerî cuntası ile arasının bozulmasına yol açmıştır. Bu açıklamaları yüzünden 1967 yılında yapılan darbe ile iktidara gelen ve Amerikan yanlısı olarak tarif edilen Yunan askerî cuntası Makarios'u Helenizm'e ihanet ve Komünist sempatizanı olmakla suçlamıştır (Sakkas ve Zhukova, 2013: 124). Taraflar arasındaki gerginlik 1971 yılı Haziran ayında yeni Moskova Patriği'nin göreve başlama törenine katılmak için Moskova'ya davet edilmesi ve Makarios'un bu daveti kabul etmesi ile artmıştır. Makarios'un Sovyetler Birliği ziyareti sırasında Moskova, Leningrad, Zagorsk, Volgograd ve Kiev'i de ziyaret etmesi, Ukrayna Komünist Partisi Genel Sekreteri Nikolay Podgorni ve Sovyet Dışişleri Bakanı Anderi Gromiko ile görüşmesi durumu daha kötüleştirmiştir (Janigian, 2017: 37; Sakkas ve Zhukova, 2013: 126).

Makarios'un bu girişimleri yüzünden endişeleri iyice artan Amarikan yanlısı Yunan askerî cuntası vakit kaybetmeye gerek olmadığına karar vermiştir. Bu karar da ABD'nin Kıbrıs'taki durumun ve Makarios'un Sovyetlerle yakınlaşma çabalarının Doğu Akdeniz'deki NATO-Varşova Paktı kuvvet dengesini değiştirme ve Kıbrıs'ın Akdeniz'de yeni bir Küba olma ihtimali de etkili olmuştur (Borowiec, 2000: 60). Bu yüzden ABD'nin de zımmi desteğini alan Yunan askerî cuntası mümkün olan en kısa sürede adayı Yunanistan'a ilhak etmeye karar vermiştir. Bu nedenle cunta idaresi, 1971 yılı Eylül ayında, Kıbrıs doğumlu olan ve daha önce Kıbrıs'taki görev yapmış olan bu yüzden de adayı yakından tanıyan Albay Georgios Grivas'ı Kıbrıs'a göndermiştir.[4] Grivas, adaya varışından sonra faaliyetlerine başlamış ve Enosis'in gerçekleşmesi için çalışacak EOKA-B adında bir terör örgütü kurmuştur (Bishku, 1991: 173). Yeni örgütün personel ve malzeme ihtiyacı Yunan subayların idaresindeki Rum Milli Muhafız kuvvetlerinden karşılanmıştır. 1972 yılında Yunanistan'daki askerî cunta, Makarios'tan Enosis taraftarı olmayan ve Yunanistan'ın politikaların tasvip etmeyen kişilerin Bakanlık başta olmak üzere

[4] "Grivas, aslen Kıbrıs doğumlu bir Rum'dur. Türk Kurtuluş Savaşı sırasında Anadolu'daki Yunan işgal ordusunda görev yapmıştır" (Janigian, 2017: 33).

kamu görevinden uzaklaştırmasını istemiştir. Makarios, Yunanistan'ın isteğini reddetmiştir. Gerginleşen ilişkiler 1973 yılı Aralık ayında Makarios'un Grivas'ı adi ve kana susamış bir cani olmakla suçlaması üzerine kopma noktasına gelmiştir. Bu noktaya gelene kadar Makarios diplomatik sahada aleyhine koz olarak kullanılmaması için Grivas'ın şiddet eğilimini kontrol altında tutmaya çalışmıştır (Janigian, 2017: 34). Bu gelişmeler yaşanırken Albay Grivas, 24 Ocak 1974'te kalp krizi sonucu ölmüştür (Bishku, 1991: 173). Grivas'ın ölümü üzerine ortaya çıkan kargaşadan faydalanmak ve kendi siyasî konumunu daha da güçlendirmek isteyen Makarios 25 Nisan 1974'te EOKA-B'yi yasadışı ilan etmiştir. 4 Mayıs 1974'te de örgüt üyelerinin ellerindeki ruhsatsız silahları kanuni mercilere teslim etmeleri istenmiştir. Bundan sonra da sayıları 200'ü bulan EOKA-B militanı tutuklanmıştır (Oberling, 1987: 119-120,125; Çay, 1989: 93; Sarıca v.d., 1975: 258-259; Armaoğlu, 1986: 801).

Kıbrıslı Rumlar ve Yunanistan anlaşmazlığının sürdüğü bu ortamda, 1968 yılı Haziran ayında başlayan toplumlararası görüşmeler, altı yıldan fazla bir süredir devam etmesine rağmen bir sonuca ulaşamamıştır. Taraflar arasındaki anlaşmazlıkların arttığı bu ortamda, bu sayılanlara ek olarak 1974 yılında Türkiye ile Yunanistan arasında yeni bir anlaşmazlık konusu daha ortaya çıkmıştır. Bu yeni anlaşmazlığın kaynağı Ege Denizi'ndeki kıta sahanlığı olmuştur. Anlaşmazlığı tetikleyen olay ise Türkiye'ye ait olan Çandarlı adlı araştırma gemisinin, 1974 yılı Mayıs ayında, Ege Denizi'nin milletlerarası sularda petrol aramaları yapmasıdır. Krizi derinleştirmek isteyen Yunanistan krizi derinleştirme yoluna gitmiş ve Çandarlı gemisinin araştırma yaptığı alanın kendi kıta sahanlığı içinde kaldığını iddia etmiştir (Armaoğlu, 1986: 801). Kıta sahanlığı anlaşmazlığı konusu 1974 Temmuz ayına kadar devam etmiştir. Bu dönemde Kıbrıs Rumları ve Yunanistan arasındaki sürtüşme de devam etmiştir. Bu yüzden Yunanistan'daki cunta idaresi Makarios'u devirmeye karar vermiştir (Oberling, 1987: 126; Çay, 1989: 94-95. Bishku, 1991: 173; Janigian, 2017: 40).

2. Kıbrıs'ta 15 Temmuz 1974 Darbesi

Kıbrıslı Rumlar ve Yunanistan arasında gerginleşen ilişkiler yüzünden Makarios, 2 Temmuz 1974'de dönemin Yunanistan Cumhurbaşkanı General Gizikis'e, Kıbrıs'taki terör olaylarından Yunanistan'ı mesul tutan bir mektup göndermiştir. Makarios, mektubunda; EOKA-B'nin Yunanistan tarafından desteklendiğini, EOKA-B'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yıkılmasını için çalıştığını iddia etmiş ve onlara bu faaliyetlerde destek olan adadaki Yunanlı subayların geri çekilmesini talep etmiştir (Çay, 1989: 94; Artuç, 1989: 110; İsmail, 1998: 122). Makarios, 6 Temmuz 1974'de Lefkoşa'da düzenlediği bir basın toplantısında bu mektubu kamuoyuna da açıklamıştır (Açıkgöz, 2006: 65). Bu açıklama üzerine Yunanistan, iktidarı ele geçirmeleri ve Makarios'u öldürmeleri için adadaki Yunan subaylara emir vermiştir (Bishku, 1991: 173; Evriviades, 1976 20-21 ve 38-39). Makarios'u devirmek için hazırlanan darbe planına "*Başkanlık Harekâtı*" adı verilmiştir. Harekât, 15 Temmuz 1974 Pazartesi günü sabahı Lefkoşa'da başlamıştır. Saat 13:00 itibarıyla da Lefkoşa'daki direniş kırılmış, saat 14:50'de, Cumhurbaşkanlığı binasında açıklama yapan Nikos Sampson, Kıbrıs Helen Cumhuriyeti'ni

kurulduğunu ilan etmiştir. Kaçmayı başaran Makarios, Birleşmiş Milletler Barış Gücü kuvvetlerine sığınmıştır. (Bishku, 1991: 174; Solsten, 1991: 42). Buradan da Ağrotur'da bulunan İngiliz üssüne geçmiştir (Oberling, 1987: 128; Alasya, 1988: 242; Solsten, 1991: 42). Yunanistan'ın emir ile Makarios'u devirmek için yapılan bu darbe sırasında 3.000'den fazla Makarios yanlısı ve Komünist AKEL partisi taraftarı öldürülmüştür (Hughes-Wilson, 2011: 84-93).

Kıbrıs Türk toplumuna karşı 1963-1964 yıllarında yapılan terör saldırılarında yer alan ve saldırılardaki vahşeti ile *Omorfa Kasabı* adıyla ünlenen keza 1969 yılında "*Türklere ölüm!*" sloganı ile Rum Temsilciler Meclisi'ne giren Nikos Sampson'un Cumhurbaşkanlığına getirilmesi, gerek Kıbrıslı Türkler gerekse de Türkiye tarafından hiç de hoş karşılanmamıştır (Oberling, 1987: 129; Sakkas ve Zhukova, 2013: 124; Solsten, 1991: 42).[5] Makarios'u deviren darbeyi Sovyetler Birliği de hoş karşılamamış, Makarios'un devrilmesini bir NATO komplosu olarak nitelendirmiş, ABD destekli Yunan askerî cuntasının ENOSIS yoluyla Kıbrıs'ı NATO'ya katmaya çalıştığını iddia etmiştir (Drousiotis, 2016: 24).

3. Türkiye'nin Ada'ya Müdahalesi-Kıbrıs Barış Harekâtı

1974 yılında Kıbrıs'ta gerçekleşen darbeye tepki verilmemesi halinde Kıbrıs, de facto olarak Yunan toprağı haline gelmiş olacaktır (Bishku, 1991: 166). Türkiye gerek bu durumun önüne geçebilmek gerekse de milletlerarası antlaşmalarla kurulan düzenin sürekliliğini sağlamak gerekeni yapmak zorunda ve durumunda kalmıştır. Zira Türkiye, milletlerarası antlaşmalardan ve milletlerarası hukuktan doğan haklarını işletmekte gecikirse büyük güçler (*Sovyetler Birliği ve ABD*) veya üçüncü bir ülkenin (*İngiltere*) sorunun Birleşmiş Milletlere taşınması ve bu durumun de facto olarak legalleştirilmesi ihtimali mevcuttur. Bu yüzden Türkiye, garantör devletlerden birinin işgalci haline geldiği, diğerinin ise (*İngiltere*) bu duruma tepkisiz kalarak staükoyu zımmen kabul etme yoluna gittiği mevcut durumda garanti antlaşmasının 4. maddesinin taraflara tanıdığı tek başına harekete geçme hakkını kullanma yoluna gitmiştir (Sakkas ve Zhukova, 2013: 124).

Kıbrıs'ta EOKA[6] militanları tarafından bir darbe yapıldığı haberi Ankara'ya aynı gün (15 Temmuz 1974) sabah saat 10.30'da ulaşmıştır (Birand, 1984: 27; Artuç, 1989: 117). Bu haber üzerine Türk Silahlı Kuvvetleri alarm durumuna geçmiştir (Solsten, 1991: 42). Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit bu darbeden Ankara Etimesgut Havaalanı'ndayken haberdar olmuştur. Bunun üzerine Ecevit, Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan'dan bakanları toplayıp, durumu izlemesini istemiştir. Kendisi

[5] "1973 yılında yapılan genel seçimlerle Kıbrıs Türk Yönetimi Başkanı seçilen Rauf Denktaş, Nikos Sampson'un Cumhurbaşkanlığına getirilmesinin Kıbrıslı Türkler için kabul edilemez bir şey olduğunu ifade etmiştir" (Artuç, 1989: 113, Bishku, 1991: 17).

[6] EOKA-Ethniki Organosis Kyprion Agoniston' (Kıbrıslı Savaşçıların Ulusal Organizasyonu). İlk EOKA örgütü Albay Grivas tarafından kurulmuş ve 1955-1960 yılları arasında, İngiliz idaresi döneminde faal olmuştur. İkincisi olan EOKA-B ise 1971-1974 arasında faaldir. (Bishku, 1991: 168).

önceden planlanan programı kapsamında Afyon'da çiftçilerle görüşmeye gitmiş ve altı saat sonra da Ankara'ya geri dönmüştür (Mütercimler, 1990: 138).

Ankara'da aynı günün akşamında Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün de katıldığı Bakanlar Kurulu toplantısı düzenlenmiştir. Ancak 19:30'da başlayan toplantıya saat 21:45'te ara verilmiş ve Milli Güvenlik Kurulu toplantısına geçilmiştir. Milli Güvenlik Kurulu da Bakanlar Kurulu'na "*Türkiye'nin yüksek menfaatlerinin korunması ve güvenliğinin sağlanması için gereken tüm hazırlıkların yapılması ve tedbirlerin alınması*" yönünde tavsiyede bulunmuştur. Milli Güvenlik Kurulu toplantısı ve yayınlanan tavsiye kararını takiben gece saat 01:00'de Bakanlar Kurulu tekrar toplanmıştır. Bakanlar Kurulu, Başbakan Bülent Ecevit'i İngiltere ve diğer devletlerle diplomatik ilişkileri yürütmek ve Milli Güvenlik Kurulu'nun tavsiyesi kararına uymak için gereken tüm tedbirleri almak konusunda tam yetkilendirmiştir (Sarıca, v.d. , 1975: 180; Toluner, 1977: 265; Artuç, 1989: 119-120,123).

Başbakan Ecevit, bu kararı takiben 16 Temmuz 1974 sabahı ilk iş olarak muhalefet partilerinin başkanlarıyla üç saate yakın süren bir toplantı yapmış ve onları konu ile ilgili olarak bilgilendirmiştir. Toplantıya katılan ve durumla ilgili bilgilendirilen isimler şunlardır: Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel, Demokratik Parti Genel Başkanı Ferruh Bozbeyli, Cumhuriyetçi Güven Partisi Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu, Kontenjan Grubu Başkanı Nihat Erim ve Milli Birlik Grubu Başkanı Fahri Özdilek. Toplantıdan sonra açıklama yapan Ecevit, 16 Temmuz 1974 tarihinde konu ile ilgili alınan tedbirler ve yapılan girişimler hakkında bilgi vermiştir. Bu girişimler kapsamında Türkiye, bir diğer garantör devlet olan İngiltere'ye işbirliği talebinde bulunmuş, konu ile ilgili olarak diplomatik girişimler kapsamında Birleşmiş Milletler ile NATO nezdinde başvuruda bulunmuştur (Açıkgöz, 2006: 69). Kıbrıs'ta meydana gelen darbeyi Türkiye'ye göre adada gerçekleşen darbe, anayasal düzeninin yıkarak gayri meşru bir iradenin kurmayı amaçlayan illegal bir girişimdir. Keza bu durum Kıbrıs konusundaki antlaşmaların açık bir ihlalidir. Türkiye'nin açıklamaları üzerine İngiltere de darbeyi tanımadığını açıklamak zorunda kalmıştır. Birleşmiş Milletler ve NATO da, Kıbrıs'taki darbenin Akdenizde ve dünyada barışı sağlama çabaları yönünden büyük bir engel olacağını belirtmiştir (Eroğlu, 1975: 49-50; Armaoğlu, 1986: 802).

Bu dönemde Akdeniz ve Ortadoğu bölgesindeki mevcudiyetini arttırmak isteyen Sovyetler Birliği de, SSCB'ye yakın davranan Makarios'un bir darbe ile devrilmesinden oldukça rahatsız olmuştur. Bu memnuniyetsizliğini ifade eden Sovyetler Birliği, Yunanistan'ı sert bir şekilde ikaz etmiştir (Eroğlu, 1975: 50; Artuç, 1989: 128). Sovyetler'in bu tutumu üzerine Yunanistan'i tamamen kendi safına çekmek isteyen ABD konu ile ilgili daha ılımlı bir açıklama yapmakla yetinmiştir. Ancak ABD, her ikisi de NATO üyesi olan ve ittifakın güney kanadında yer alan Türkiye ile Yunanistan arasında bir çatışma çıkmaması için tarafları ikaz etme ve sorunun barışçı yollardan çözülmesini için çalışma yoluna gitmiştir (Sarıca, v.d., 1975: 186; Eroğlu, 1975: 50, Hannay, 2004: 3). Bu gergin ortamda Türkiye'nin, garanti antlaşması'nın 4. maddesi uyarınca istişarede bulunma isteğini İngiltere kabul etmiştir. Bunun üzerine Başbakan Ecevit, İngiliz yetkilileri ile görüşmelerde bulunmak üzere 17

Temmuz 1974'te, Londra'ya gitmiştir (Açıkgöz, 2006: 70). Ecevit Londra'da, İngiltere Başbakanı Harold Wilson, İngiltere Dışişleri Bakanı James Callaghan ve konu ile ilgili görüşmelerde bulunmak üzere Londra'ya gelen Amerika Dışişleri Bakanı Henry Kissenger'ın yardımcısı Joseph Sisco görüşmelerde bulunmuştur (Toluner, 1977: 267-268; Açıkgöz, 2006: 70).

İngiltere görüşmelerde garanti antlaşması'nın kendisine silahlı müdahale hakkı vermediğini tezini öne sürmüştür (Sosten, 1991: 42). Bundaki ana amaç ise olayların soğutulması ve zamana yayılarak kanıksanmasını sağlamaktır. Bir diğer amaç ise Türkiye'nin bölgede güçlenmesi ve stratejik dengeleri kendi lehine değiştirmesinin önlenmesidir. Bu yüzden İngiltere olası bir Türk müdahalesini önlemeye çalışmıştır (Hale, 2003: 161; Oberling, 1987: 130). Diğer taraftan NATO da gerginliğin sıcak çatışmaya dönüşmemesi için 17 Temmuz 1974'te yaptığı toplantıda Kıbrıs'ta darbeye katılan Yunan subaylarının adayı bir an önce terk etmelerini ve eski duruma geri dönülmesini istemiştir (Açıkgöz, 2006: 71).

18 Temmuz 1974'te Başbakan Ecevit Amerikan Temsilcisi Joseph Sisco ile Londra'da tekrar bir araya gelmiş, yapılan görüşmelerde olası bir Türk-Yunan savaşı ile bu savaşın NATO'ya etkisi, Sovyetler Birliği'nin bu duruma tepkisi gibi konular masaya yatırılmıştır. ABD doğal olarak, Türkiye'nin Türk-Yunan savaşına yol açabilecek ve Sovyetler Birliği'nin müdahalesini beraberinde getirecek askerî harekâta girişmesine karşı çıkmıştır (İsmail, 1988: 136; Toluner, 1977: 268). Ecevit, Amerikan Temsilcisi Sisco ile yaptığı görüşmeden sonra yaptığı açıklamada Yunanistan'ın Kıbrıs'a devamlı asker yığdığını ifade etmiştir (Açıkgöz, 2006: 71). Ecevit'le Sisco arasında görüşmeler devam ederken aynı gün 18 Temmuz'da Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan ve Maliye Bakanı Deniz Baykal, muhalefet partilerinin liderleri ile biraraya gelmiş ve onlara Kıbrıs'a müdahalenin artık kaçınılmaz bir hal adığı bilgisi verilmiştir. Bu karara Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel ve Kontenjan Grubu Başkanı Nihat Erim muhalefet etmiştir (Arslan, 1990: 68).

Londra'da iki gün boyunca diplomatik temaslarda bulunan Bülent Ecevit başkanlığındaki Türk heyeti 19 Temmuz 1974 gece saat 02:00'de Türkiye'ye dönmüştür. Başbakan Ecevit, ilk iş olarak Genelkurmay Başkanlığı'na giderek hazırlıklar hakkında bilgi almış ve ordu komuta kademesine gelişmeler hakkında bilgi vermiştir. Sorunun diplomatik yollardan çözülme ihtimalinin çok düşük olduğunu bu yüzden askerî harekâtın kaçınılmaz olduğunu ifade eden Ecevit, harekâtın amacının Kıbrıs'ın bağımsızlığını sağlamak ve Kıbrıs Türk toplumunu korumak olarak ilan edileceğini ifade etmiştir (Artuç, 1989: 143-144; Oberling, 1987: 132).

Aynı gece Ankara'da Genelkurmay Başkanlığı'nda yapılan bu toplantıda Bakanlar Kurulu'nca oy birliği ile Kıbrıs'a müdahale kararı alınmıştır. 19 Temmuz 1974 sabahın erken saatlarinde Genelkurmay Başkanlığı'na ulaşan kararda Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Ada'daki Türk toplumunun güvenliğini sağlamak üzere ertesi gün, 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs'a çıkarma yapması emir verilmiştir (Artuç, 1989: 146). Harekâtın başlangıç tarihi Kıbrıs Türk Yönetimi Başkanı Rauf Denktaş'a,

Türkiye'nin Kıbrıs Büyükelçisi Asaf İnhan tarafından 19 Temmuz 1974 akşamı bizzat bildirilmiştir (Artuç, 1989: 159; Denktaş, 1999: 368; Günsev, 1999: 103).

4. Niki-Zafer Operasyonu

20 Temmuz 1974 sabah erken saatlerde Türk Ordusunun öncüleri Kıbrıs'ın Kuzey kısmına çıkmaya başlamıştır. Türkiye, ilk başta geniş kapsamlı bir hareket düşünmemiştir. Bu yüzden ilk dalgada adaya çıkan askerî birlikler çıkarmanın ilk günü ele geçirilen Girne sahilindeki köprübaşını güçlendirmekle iktifa etmiş ve olası bir karşı saldırıya karşı tertibat almıştır.

Türkiye'nin bu hareketi ile sadece adadaki tansiyon yükselmemiştir; Albaylar Cuntası kontrolündeki Yunanistanı da karışmıştır. Ülkede tam anlamıyla kaos ve kargaşa hâkim olmuştur. Türkiye'nin bu hareketine karşı ilan edilen seferberlik ve askerî hazırlıklar karmaşa ve plansızlık yüzünden tam anlamıyla fiyaskoya dönüşmüştür. Bu kaos ortamında daha önce hazırlanmış olan müdahale planlarının hepsi askıya alınmıştır. Bu müdahale ve karşı saldırı planlarının büyük kısmı Türk çıkartma kuvvetlerine karşı yapılacak hava saldırıları şeklindedir. Planların askıya alınmasının sebebi olarak Kıbrıs'ın Yunan anakarasına uzak olması, bu sebeple gönderilecek uçakların ada üzerinde birkaç dakikadan fazla kalamayacağı ve bu sürede de etkili bir saldırı yapılamayacağı, keza gönderilecek uçakların bu sayılan sebeplerden dolayı geri dönme şanslarının çok az olması gösterilmiştir. Bu yüzden adaya nakliye uçakları ile bir Komando taburunun gönderilmesine karar verilmiştir. Nakliyede ilk önce Yunan Olimpik Havayolları'nın uçaklarının kullanılması planlanmıştır. Böylece olası bir sıcak temasta Yunan Devleti'nin adaya resmen müdahil olmadığı iddia edilebileceği düşünülmüştür. Ancak bu plan da Olimpik Havayolları'nın devlete ait olması ve ticari jet uçaklarının çatışma ortamında iniş kalkışının yaratacağı sorunlar sebebiyle bu plandan da vazgeçilmiştir. Yapılan tüm görüşmeler ve toplantılardan sonra Yunan Hava Kuvvetleri askerî nakliye uçaklarının operasyonda kullanılması en uygun çözüm olarak kabul edilmiştir (Solanakis, 2008; Karkaletsis, 2013).

Yapılması planlanan bu operasyonun pratikte ne Rumlara ne de adadaki Yunan güçlerine önemli bir katkısı olmayacaktır. Sadece takviye kuvvetlerin geleceği düşüncesi ile adadaki birliklerin morali yükseltmesi ve çatışmanın uzatılarak uluslararası toplumun müdahale etmesi için zaman kazanılması amaçlanmıştır. Şu bir gerçektir ki Yunanistan Türkiye ile topyekün savaşa yol açabilecek bir çatışmayı göze alamayacaktır ancak hiç bir şey yapmadan da durmayacaktır (Solanakis, 2008; Karkaletsis, 2013).

Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan önce, 1969 yılında Yunanistan o zamanki Batı Almanya'dan 35 Noratlas nakliye uçağı almıştır. Fransız-Alman ortak üretimi bir uçak olan Noratlas, çift motorlu orta büyüklükte bir nakliye uçağıdır. 7.5 saat havada kalabilen Noratlas'ın ve 6.000 kg taşıma kapasitesi vardır. Bu haliyle uçak tam donanımlı 38 paraşütçü taşıyabilmektedir. Uçağın bekasının arttırılması için geliştirilmiş özel yangın söndürme tertibatı vardır. Ayrıca orjinal modellerinde yer ateşinden korunmak

için kokpitte çeşitli pozisyonlara yerleştirilmiş 31 adet 8 mm kalınlığında zırh plakası da mevcuttur. Ancak Yunanistan'a satılan uçaklarda bu zırh plakaları yoktur (Karkaletsis, 2013).

Daha yeni olan bu uçaklar gelene kadar Yunan Hava Kuvvetleri nakliye için Amerikan yapımı olan ve İkinci Dünya Savaşı eskisi C-47 Dakota uçaklarını kullanmıştır. Alımdan bir yıl sonra Yunan Hava Kuvvetleri 1970 baharında, Noratlas uçaklarından müteşekkil 354. Ulaştırma Filosu'nu kurmuştur. Bunun öncesinde, pilotlar, telsiz operatörleri ve teknisyenler eğitim almak için Batı Almanya'ya gitmiştir. 354. Filo kuruluşunu takiben Yunan Hava Kuvvetleri'nin nakliye işlerinin büyük kısmını devralmıştır (Solanakis, 2008; Karkaletsis, 2013).

20 Temmuz 1974'te Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi Yunanistan açısından tam bir süpriz olmuştur. Bu şok sadece Atina ile sınırlı kalmamış, Kıbrıslı Rumlar da çıkarma haberini şaşkınlıkla izlemiştir. Çıkarmanın yapıldığı plajda Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), Girne yakınlarındaki Pladini, operasyondaki adıyla "Yavuz Çıkarma Plajı"nda küçük (300 × 100 m) ama değerli bir köprübaşı oluşturmuştur. Bu köprübaşı 48 saat içinde genişletilecek ve daha büyük birliklerin intikaline yer açılacaktır. Bu yüzden Rum Milli Muhafız Ordusu (RMMO) bu köprübaşını bir an önce ortadan kaldırmaya çalışmıştır ancak bu amaçla yapılan saldırılar başarısız olmuştur.[7]

Çıkarma haberi üzerine Atina'da Yunan Milli Savunma Bakanlığı'nda kargaşa yaşanmıştır. İlk Türk askerleri Girne sahiline çıkmasından üç saat sonra, saat 08.30'da Yunan Genelkurmay Karargâhı'nda savaş konseyi toplanmıştır. Toplantıya Cumhurbaşkanı General Faidon Gizikis, Başbakan Adamantios Androutsopoulos, Milli Savunma ve Dışişleri Bakanları ile diğer yetkililer katılmıştır. Toplantıya kafa karışıklığı ve inisiyatif alma isteksizliği hâkim olmuştur. Tamamen askerî düzeyde alınan kararlar arasında genel seferberlik ilanı bulunmaktadır. Buna ek olarak Ege adalarındaki askerî birliklerin takviye edilmesine karar verilmiştir (Karkaletsis, 2013).

Kıbrıs'la ilgili doğrudan bir karar alınmamış ama olası bir çatışma ve Türk Hava Kuvvetleri saldırısına karşı Yunan savaş uçaklarının alanlara dağıtılmasına ve Girit'teki Kastelli havaalanında bulunan F-84F savaş uçaklarının savaşa hazır hale getirilmesine karar verilmiştir. Keza Noratlas nakliye filosu da alarm durumuna geçmiştir. Operasyonda Yunan Hava Kuvvetleri'nin 354. Ulaştırma Filosu'nun (*Pegasus*) artık demode olmaya başlayan Nord 2501 Noratlas (20 adet) ve C- 47 Dakota (10 adet) uçakları kullanılmasına karar verildiği için uçaklar Souda havaalanında toplanmaya başlamıştır (Erickson ve Uyar, 2020: 148). Nakliye filosu personeline verilen bilgi çok önemli, çok gizli bir göreve hazırlanıldığı olmuştur. Filunun görevi de kısa sürede belli olmuştur; Yunan komando birliklerinin Kıbrıs'a havadan nakli (Solanakis, 2008). Plan gereğince uçaklar Girit'ten gece karanlığında kalkacak ve Kıbrıs'a refakatçisiz, alçak irtifadan, radyoları ve seyir ışıkları kapalı olarak uçacaktır. Varış noktası Lefkoşa Havaalanı alanı olarak açıklanmıştır. Bu yüzden nakliye filosu uçuş ekipleri, Lefkoşa hava alanındaki uçuş ve yaklaşma şekli hakkında alelacele bilgilendirilmiştir. Uçaklar hızlı bir şekilde

[7] "20 Temmuz 1974 sabahı çıkarma bölgesine yönelen biri motorize, iki RMMO taburu Türk Hava Kuvvetleri'nin saldırısına uğramış ve ağır zayiat vermiştir" (Karkaletsis, 2013).

havaalanına inip kargolarını bırakması öngörülmüştür. Hasar alan uçakların mürettebatı sağlam olan uçaklara nakledilecektir. Bu sırada motorları çalışır durumda bekleyecek olan uçaklar vakit kaybetmeden tekrar havalanacak, geldikleri yoldan Yunanistan'daki üslerine geri dönecektir (Solanakis, 2008). Planlanan operasyon bu şekildedir.

Operasyon, Yunan Hava Kuvvetleri'nin Girit'teki Souda Körfezi'nde yer alan 115. Filosu'nun bulunduğu hava üssünde başlamıştır. Adaya gönderilecek olan Yunan 1. Komando Taburu tüm ağırlıkları ile fazla dikkat çekmemeye çalışılarak üsse taşınmıştır. Ama bu hareketliliğin ABD ve Sovyet istihbaratının dikkatinden kaçtığını düşünmek pek de akılcı olmayacaktır. Yunan tarafınca gizlilik içerisinde yürütülmeye çalışılan bu operasyonun kod adı "Niki-Zafer" olarak konulmuştur. 21 Temmuz Pazar akşamı, saat 20.00 itibarıyla Yunan komandoları üsse intikal etmiştir. 1. Komando Taburu Girit adasındaki Hanya, Maleme'de bulunmaktadır. 21 Temmuz sabahı, zaten teyakkuz durumunda olan taburda olağandışı bir hareketlilik gözlemlenmiştir. Taburun deniz yoluyla doğu Ege'deki bir adaya, büyük olasılıkla Rodos'a, gitmek için hazır olması emir gelmiştir. Ancak bu emir öğleden sonra gelen yeni bir emirle iptal edilmiş ve birliğin havayoluyla Kıbrıs'a taşınacağı ilan edilmiştir. 21 Temmuz gece geç saatlerde taburun personel ve ağırlıklarının uçaklara yüklenmesi tamamlanmıştır. Her Noratlas nakliye uçağına 30 komando bindirilmiştir, her üç uçaktan birinde de bir bölük komutanı ayrıca uçaklara binmiştir (Solanakis, 2008; Karkaletsis, 2013).

Hazırlıkların tamamlanmasını müteakiben ilk uçak 21 Temmuz gecesi saat 22:30'da Souda'dan havalanmıştır. Plana göre uçaklar birbirini 5 dakika arayla takip ederek havalanacak ve geceyarısını biraz geçe tüm filo havada olacaktır (Solanakis, 2008; Karkaletsis, 2013; Erickson ve Uyar, 2020: 148). Toplam uçuş süresi 2 saat kadar hesaplandığı için tüm operasyon (*Souda'dan kalkış, Kıbrıs'a uçuş, Lefkoşa Havaalanına iniş ve geri kalkış*) karanlıkta yapılacak ve bu sayede Türk Hava Kuvvetlerinin müdahalesinden korunulmuş olacaktır. Tespit edilmemek ve Türkiye ile mümkün mertebe karşı karşıya gelmemek için Lefkoşa Havaalanı'ndan gün ışığında kesinlikle kalkış yapılmayacaktır (Solanakis, 2008).

İlk beş uçak plana uygun olarak kalkış yapmıştır ancak bundan sonra aksilikler birbirini takip etmiş ve diğer uçakların kalkışlarında da aksamalar meydana gelmiştir. En son alandan ayrılan uçak kalkış izni iptal edilmesine rağmen havalanan Niki-15 olmuştur. Bundan sonraki tüm kalkışlar iptal edilmiş; geri kalan 5 Noratlas ve taburun ağırlıklarını taşıyan Dakota'ların hepsi yerde kalmıştır. Noratlas pilotları seyir esnasında Türk radarlarından kaçmak için 300-500 ft'te uçacak, adaya yaklaştıklarında ise bu seviye 50 ft'e kadar inecektir (Erickson ve Uyar, 2020: 148).

Üsten kalkan uçaklar rotaya girmek için Hanya üzerinde 7.000 feet'e tırmanmıştır. Uçaklar buradan Beyaz Dağları aşarak denize yönelmiş ve deniz üzerine gelince 500 ft (152 m) feet'e alçalmıştır. Fark edilmemek için radyolar seyir ışıkları kapatılmıştır. Uçaklar 34' Kuzey-27' Doğu noktasına kadar güney-doğu istikametinde uçmuştur. Bu noktaya geldikten sonraysa rotalarını doğuya, Kıbrıs'a doğru

çevirmişlerdir. Artık önlerindeki bölge Türk Hava Kuvvetleri'nin kontrolündedir ve fark edilmeleri halinde kurtulmaları imkânsız olacaktır. Yunan Hava Kuvvetleri koruma sağlayamadığı için tek korunma yolları karanlığın sağladığı perde ve baskının yaratacağı sürpriz etkisidir. Seyrüsefer (*Navigasyon*) konusunda da yer desteği olmadığı için uçaktaki uçuş ve seyir subaylarına çok iş düşmektedir. Her uçak tek başına ve diğer uçaklarla görsel temas olmadan uçtuğu için uçuş ekibi diğerlerinin nerede olduğunu tahmin etmek ve olumsuz bir duruma karşı sürekli hazırlıklı olmak durumda olmuştur.

Noratlas Uçaklarının Uçuş Rotası

Gece yarısından kısa bir süre önce, Kıbrıs'taki Yunan ve Rum askerî yetkililerine, Lefkoşa'nın yaklaşık 20 km güneydoğusundaki Lakatamia Hava Üssü'ne, Tympos havaalanındaki pistin gelen nakliye uçaklarının inebilmesi için etkinleştirmesi emri gitmiştir. Ancak daha sonra planda tekrar değişikliğe gidilmiş, Noratlas nakliye filosunun Lefkoşa'ya inmesine karar verilmiştir. Bu karar operasyonun başarılı olma ihtimalinin dönüm noktasıdır. Yunanistan cephe hattına güvenli bir mesafede olan Tympos Hava alanı konusundaki tercihini değiştirmemiş olsaydı operasyon muhtemelen farklı şekilde gelişecek ve başarılı olacaktır (Karkaletsis, 2013). Zira Yunan takviye güçlerinin gelişinden haberdar olmayan Rumlar Türk Hava Kuvvetleri tarafından vurulan havaalanı ve pistte oluşan hasarı onarmak için uğraşmaktaydılar ve bölge üzerinde uçan Yunan uçakları olmadığı için, yaklaşan her uçağı düşman olarak görüp ateş açacakları aşikardır.

4.1. Kıbrıs'a Uçuş

Uçuş zorlu şartlara gerçekleşmiştir. Pilotların kullanabileceği tek yardımcı, sabit bir hızı korumak için gyromagnet pusulası, hız göstergesi, her dönüş noktasını hesaplamak için zamanlayıcı ve

irtifa göstergesidir. Adaya güneyden yaklaşırken tırmanışa geçen ve tam yüklü olduklarından iniş için irtifa ve hız kazanmak için yükselen uçaklar adaya yaklaşım sırasında 1.500 feet'e inmiş ve daha da alçalmaya başlamışlardır. Uçaklar adaya batı yönünden yaklaştıkları için adanın güneybatısında yer alan Amerikan 6. Filosuna çok yaklaşmıştır. Bunun üzerine ABD gemileri onları fark etmiştir. Hatta uçaklardan biri uçak gemisine oldukça yakın geçmiştir ancak durumdan haberdar olan Amerikalılar fazla bir tepki vermemiştir. Uçakların bir kısmı da ABD gemilerinden sakınmak isterken İngiliz Akrotori (*Ağrotur*) Üssü'nün üzerinden geçmiştir. Türkiye'nin tepkisini çekmek istemeyen İngiltere aynı şeyin tekrarı halinde Yunan uçaklarına müdahale edeceklerini Yunanistan'a bildirmiştir. Denizden yaklaşan ve ada üzerine gelen Yunan uçakları Trodos dağlarının zirvelerini geçtikten sonra iniş için hızla alçalmaya başlamıştır (The History of Nicosia Airport, 2022). Havaalanından yaklaşık 16 km uzaklıkta ve 600 m yükseklikteyken uçaklar sabahki Türk Hava kuvvetleri bombardımanı sırasında tahrip edilen ve yanmaya başlayan Rum mevzilerinin ışıkları ile karşılaşmıştır. Bu ışıkları nirengi noktası olarak kullanan uçaklar Lefkoşa Havaalanı'na doğru yönlenmeye başlamıştır. Bu sırada bazı uçaklara yerdeki Mücahit mevzilerinden hafif silahlarla ateş açılmıştır. Bu ateşlerden kurtulmak için manevra yapan pilotlar ateşlerin Havaalanı yaklaşımında azalmasını beklerken daha da şiddetlendiğini görmüştür. Bu da uçak mürettebatında büyük şaşkınlığa sebep olmuştur zira Yunanlı pilotlara uçuş öncesi verilen brifingte bölgenin Kıbrıslı Rumların kontrolünde olduğu ve kendilerinin geleceğinden haberdar oldukları bilgisi verilmiştir. Anack Lefkoşa Havaalanı'nda konuşlu RMMO 195. Uçaksavar Taburu'na Yunan uçaklarının varlığı hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Bunun sonucunda Rumlar Türk Hava Kuvvetleri'nin gece uçmadığını bilmelerine rağmen gelen uçaklara ateş açmışlardır (Erickson ve Uyar, 2020: 148-149). Yerden açılan uçaksavar ateşine rağmen Niki-1, Niki-2 ve Niki-3 alana inmeyi başarmıştır.[8] Ancak takip eden uçak, Niki-4 bu kadar şanslı değildir. Alana yaklaşırken isabet alan uçak yanmaya başlamış ve piste 3-4 km kala, BM Barış Gücü'nün kampı yakınlarında yere çakılmıştır. Uçaktakilerden bir Yunan askeri yaralı olarak kurtulurken diğerlerinin hepsi ölmüştür (Solanakis, 2008; Erickson ve Uyar, 2020: 149; The History of Nicosia Airport, 2022).

Takip eden uçaklardan Niki-7 bir motorundan isabet almış diğer motorunda da yangın çıkmıştır buna pilot uçağı indirmeyi başarmıştır. İniş esnasında iki komando ölmüş, 11'i ise çıkan yangında yaralanmıştır. Yerden açılan ateşten sakınmak için bazı Noratlas pilotları tüm seyir ışıklarını yakarak uçaklarının milliyetlerini göstermeye çalışmıştır. Ama bu da yerden gelen ateşi azaltmamıştır. Uçakların büyük kısmı yere indikten ve gelenlerin Yunanlı takviyeler olduğu fark edildikten sonra uçaksavar ateşi kesilmiştir Solanakis, 2008; The History of Nicosia Airport, 2022). Sonuç olarak harekâta 20 Noratlas ve 10 C-47 Dakota'nın katılması planlanmış ancak planlama ve koordinasyon hataları sonucunda bu sayının ancak yarısı, yani 15 uçak harekâta katılabilmiştir. Bu uçaklardan birisi Kıbrıs'a gidiş yolunda rotasından çıktığı için Rodos'a geri dönmüş, Kıbrıs'a ulaşan 14 uçaktan en sona

[8] İlk iki uçak yoğun ateş altında sırasıyla 01.52 ve 01.55'te alana inmiştir. İniş sırasında hasar alan Niki-3 Yunan askerleri tarafından yerde tahrip edilmiştir **(**Karkaletsis, 2013; The History of Nicosia Airport, 2022**)**.

kalanı da Atina'dan gelen emir üzerine yere inmeden geri dönüşe geçmiştir (Erickson ve Uyar, 2020: 148). Geri kalan 13 uçaktan dört tanesi de ya da düşürülmüş ya da tahrip edilmek zorunda kalmış, 9 uçak geri dönüş yoluna çıkabilmiştir (Erickson ve Uyar, 2020: 149).

Güneş ışımadan az önce taburun ağırlıklarının bir kısmını taşıyan Niki-15'te alana inmeyi başarmıştır. İnen uçaklar yükünü alelacele boşaltıp geri kalkışa geçmiştir. Ancak motorlarında sorun olan Niki-3 ile neredeyse tamamı yanan Niki-7 ve yakıtı biten Niki-12, Yunan Hava Kuvvetleri'nden gelen emir doğrultusunda Yunan müdahalesinin izlerini silmek için yerde tahrip edilmiştir (Erickson ve Uyar, 2020: 149; The History of Nicosia Airport, 2022). Zira Yunanistan Türkiye ile resmen savaşta değildir. Alana inen ve yüklerini boşaltan uçaklar hızlı şekilde kalkış için hazırlanmışlardır. Dönüş sırasında gün ışıyacağı için endişe doruğa ulaşmıştır. Dönüş yolunda Yunanlı pilotlar sürekli kuzeye bakmıştır. Yunan hava sahasına girene kadar sessiz kalan uçaklar, kendi hava sahalarına girmelerini takiben Kerpe'den sonra devriye gezen Yunan savaş uçakları ile irtibata geçmiştir. Saat 03.00 sıralarında, iki F-102A uçağı, geri dönen Noratlas'lara eşlik etmek için Kandiye havaalanından havalanmıştır. Uçakların kuzeyinde ise Tanagra hava üssünden kalkan iki F-4E uçağı ek koruma sağlamıştır. Avcı koruması altındaki Noratlas'lardan ilki, 05.50'de Souda'ya inmiştir. Yakıtı biten bazı uçaklar ise Rodos'a inmek zorunda kalmıştır (Karkaletsis, 2013).

Sonuç

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın sonunda iki cephede Ruslarla savaşan Osmanlı Devleti özellikle Balkanlarda büyük toprak kaybına uğramıştır. Bunun sonucunda da Rus ordusu Yeşilköy'e kadar ilerlemiştir Başkent İstanbul'un savaş alanı haline dönmemesi için Osmanlı Devleti oldukça ağır şartları olan Ayatefanos Antlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin bu şartlarının kabulünün Avrupa'daki güç dengesini bozma ihtimalinin önüne geçilmesi için yine 1878 yılında Berlin Konferansı toplanmış ve Çarlık Rusyası'nın kazanımlarının kısıtlanması sağlanmıştır. Rusya'nın Balkanlardaki bu hızlı ilerlemesi İngiltere'yi rahatsız etmiş, Rusya'nın Akdeniz havzasına inmesini engellemek, bu mümkün olmazsa İngiliz sömürge yolunun güvenliğinin sağlanması öncelikli hedefi halini almıştır. Bunun sonucu olarak da Süveyş Kanalı'nın yaklaşımında kalan Kıbrıs adası daha da önem kazanmıştır. Bu önemin sonucu olarak da İngiltere, Rusya'ya karşı destek vermenin karşılığı olarak Kıbrıs'ı Osmanlı Devleti'nden talep etmiştir. Talep kabul edilmek zorunda kalmış, yönetimi İngiltere'ye bırakılan ada Birinci Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı toprağı olarak kabul edilmiştir. Bu durum Osmanlı Devleti'nin Almanya safında savaşa girmesi ile değişmiş, İngiltere adayı tek taraflı olarak ilhak etmiştir. Bu ilhak ve sonucunda İngiliz sömürge idaresi Kıbrıs'ta 1960 yılına kadar devam etmiştir. Ancak 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşu, daha sonra da Yunanistan'ın Makarios'u devirerek bir oldubitti ile adayı ilhak etme çabası adadaki ve Doğu Akdeniz'deki dengeleri değiştirmiştir. Türkiye bu duruma tepkisiz kalamamış ve Türkiye'nin duruma tepkisi, adaya Kıbrıs

Cumhuriyeti'ni kuran anlaşmaların sağladığı garantörlük hakkını kullanarak asker göndermek olmuştur. Yunanlıların ve Kıbrıslı Rumların adayı bir oldubitti ile Yunanşstan'a ilhak etmek ve adadaki Müslüman Türk nüfusu tasfiye etme çabalarının önlenmesi için yapılan Kıbrıs Barış Harekâtı sebebiyle, 20. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'daki dengeler temelinden değişmiştir. Bu çalışmada değinilen ve Kıbrıs Barış Harekâtı'nın ilk günlerinde (21-22 Temmuz) cereyan eden olayın gösterdiği üzere Yunanistan bu dengeyi kendi lehine değiştirmek adına fiili hareketlere girmekten çekinmemiştir. Bu fiili hareketler konusunda ne kadar ileri gidilebileceğine makalenin konusu olan Nikiforos Operasyonu güzel bir örnektir. Yunanistan, NATO üyesi olmasına aldırmadan Türkiye'ye karşı savaşmak için adaya asker göndermiştir. Ancak asker sevkiyatı sırasında yaşanan olumsuzlıklar ve koordinasyon hataları sebebiyle istediği başarıyı elde edememiştir. Ancak gö ardı edilmemesi gereken nokta tavır almakta tereddüt etmemeleridir. Bu tutuma bir başka örnek olarak da 1992 yılında Ege'de yaşanan İkizce (Kardak) kayalıkları krizi verilebilir. Kıbrıs Barış Harekâtı'nın sıcak çatışma ortamında gözden kaçan bu olayda Yunanistan'ın takındığı tavır ve izlediği politika unutulmamalı ve bu ülkeye yönelik strateji ve politikaların geliştirilmesi aşamasında, örnek olay olarak dikkate alınmalıdır. Ezcümle stratejinin önemli kurallarından birisi olan düşmanı hafife almamak gereklidir. Zira bir Türk atasözünün de dediği gibi: "Sü uyur, düşman uyumaz." Bu çalışmada bu örnek olay üzerinden dikkat çekilmeye çalışılan nokta budur. Bir diğer nokta da Egenin karşı kıyısındaki bu devletin ve toplumun ne kadar cüretkâr hereketler yapabileceğidir.

Kaynaklar

Açıkgöz, Serkan (2006). *Kıbrıs Barış Harekâtı*. Yüksek Lisans Tezi. Edirme: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Alasya, H. Fikret (1988). *Tarihte Kıbrıs*. Lefkoşe: Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi.

Armaoğlu, Fahir (1986). *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1914-1980)*. Ankara: İş Bankası Yayınları.

Artuç, İbrahim (1989). *Kıbrıs'ta Savaş ve Barış.* İstanbul: Kastaş Yayınları.

Arslan, Mehmet (1990). *Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Perde Arkası*. İstanbul: Akabe Yayınları:78.

Balyemez, Mehmet (2021). *İngiliz Yönetimi Döneminde Kıbrıs Türklerinin Siyasi Örgütlenmeleri (1923-1960)*. Ankara: AnkaraTürk Tarih Kurumu Yayınları, Sayı: 16.

Birand, Mehmet Ali (1984). *30 Sıcak Gün*. İstanbul: Milliyet Yayınları.

Bishku, Michael B. (1991). "Turkey, Greece And The Cyprus Conflict". Journal of Third World Studies. 8(1). 165-179.

Borowiec, Andrew (2000). *Cyprus: A Troubled Island*. Westport, CT: Praeger.

Çay, Abdulhaluk (1989). *Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Sayı: A13.

Çevikel, Nuri (2000). *Kıbrıs Eyaleti, Yönetim, Kilise, Ayan ve Halk (1750-1800)*. Mağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi.

Denktaş, Rauf (1999). *Rauf Denktaş'ın Hatıraları* Cilt: 9. İstanbul: Boğaziçi Yayınları: 255.

Drousiotis, Makarios (2016). *The Cyprus Crisis And The Cold War*. Nicosia: Alfadi Books.

Erickson, Edward J. ve Uyar, Mesut (2020). *Phase Line Attila, The Amphibious Campaign for Cyprus, 1974*. Quantico, Virginia: Marine Corps University Press.

Eroğlu, Hamza (1975). *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı*. Ankara: Emel Matbaacılık Sanayi.

Evriviades, Marios L. (1976). "The Problem of Cyprus". *Current History*. 70(412). 18-21 ve 38-42.

Gökçe, Turan (1998). "1571 Yılında İç-İl Sancağından Sürülüp Kıbrıs'ta İskân Edilen Aileler". *Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*. 2(2). 1-78.

Günsev, Mesut (1999). *20 Temmuz Şafak Vakti Kıbrıs'ta*. İstanbul: Kastaş Yayınevi.

Hale, William (2003). *Türk Dış Politikası (1974-2000)*. (Çev. Petek Demir). İstanbul: Mart Matbaası.

Hannay, David (2004). *Cyprus: The Search For a Solution*. New York: I.B. Tauris.

Hughes-Wilson, John (2011). "The Forgotten War**,** A Brief History of The Battle For Cyprus, 1974". *The Royal United Services Institute-Rusi Journal*. 156(5). 84-93.

İnalcık, Halil (1969). *Ottoman Policy And Adminastriation in Cyprus After The Conquest*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.

İsmail, Sebahattin (1998). *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*. İstanbul: Kastaş Yayınevi.

Janigian, Alan M. (2017). *The Cypriot-Turkish Conflict And NATO-European Union Cooperation*. Yüksek Lisans Tezi. Monterey, California: Naval Postgraduate School.

Karaca, Erdem (2010). Türk Basınında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluş Süreci ve Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1975-1983). Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.

Karkaletsis, Stavros (2013). "Misyon "Zafer" 1974, Kıbrıs'ta Hava İndirme Operasyonu". https://archive.md/20200201083411/https://averoph.wordpress.com/2013/07/24/%CE%B1%CF%80%CE%BF%CF%83%CF%84%CE%BF%CE%BB%CE%B7-%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B71974-%CE%B7-

%CE%B5%CF%80%CE%B9%CF%87%CE%B5%CE%B9%CF%81%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CE%B1%CF%85%CF%84%CE%BF%CE%BA%CF%84/#selection-2351.0-7655.56 (Erişim Tarihi: 05.04.2022).

Mütercimler, Erol (1990). *Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri*. İstanbul: Yaprak Yayınevi.

Oberling, Pierre (1987). *Bellapais'e Giden Yol*, (Çev. Mehmet Erdoğan), Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.

O'Malley, Brendan ve Craig, Ian (2001). *The Cyprus Conspiracy: America, Espionage and the Turkish Invasion.* Londra ve New York: I.B.Tauris Publishers, 2001.

Tuncer, Hüner (2012). *Kıbrıs Sarmalı, Nasıl Bir Çözüm?* (2.Baskı). İstanbul: Kaynak Yayınları.

Sakkas, John ve Zhukova, Nataliya (2013). "The Soviet Union, Turkey And The Cyprus Problem, 1967-1974". *Les Cahiers Irice*. 10(1). 123-135.

Sarıca, Murat, Teziç, Erdoğan ve Eskiyurt, Özer (1975). *Kıbrıs Sorunu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, No:2071.

Sarınay, Yusuf (2000). *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfus, Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivi Daire Başkanlığı, T.C. Başbakanlık Arşivi Yayınları, Yayın No: 43.

Solanakis, Mihail (2008). "Operation "Niki" 1974, A Suicide Mission to Cyprus". Wayback Machine. https://web.archive.org/web/20081020054427/http:/koti.welho.com/msolanak/kyprosengl.html (Erişim Tarihi: 17.02.2022).

Solsten, Eric (1991). *Cyprus: A Country Study*. Washington: Federal Research Division, Library of Congress.

The History of Nicosia Airport, Military Histories. https://www.militaryhistories.co.uk/unpa/part3 (Erişim Tarihi: 11.05. 2022).

Toluner, Sevin (1977). *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, No:2309.

Uçarol, Rıfat (1978). *1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Anlaşması (Ada'nın İngiltere'ye Devri)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 2434.

DOİ: 10.58607/kaid.1221433

Cyprus Campaign and the Operation Niki (Victory), 1974[**]

Mehmet Erkan KILLIOĞLU[*]

Abstract

England tried to follow a policy to preserve their territorial integrity over the Ottoman Empire throughout the 19th century. The purpose was to prevent Tsarist Russia from reaching the Mediterranean and the Persian Gulf via Eastern Anatolia and maintaining the Ottoman Empire as a buffer among Russia, the Mediterranean, and the Middle East. However, that attitude changed dramatically when the Ottoman Empire was defeated in the Ottoman-Russian War between 1877-1878. England concluded that the Ottoman Empire could no longer exist. In that period, Britain demanded the temporary transfer of the administration of Cyprus to themselves to secure their colonial transportation routes and to stop the possible attack of Russia. England annexed the island in the the First World War and made it the colony of the British crown in 1925. But separatist movements started to be appeared among Greek Cypriots during the British administration period. The Greek Cypriots made the idea of Enosis through which they planned to annex the island. The theory of Enosis also prevented the establishment of a stable administration on the island. This situation altered into a crisis with the coup on the island on July 15, 1974.

Key Words: Cyprus, Cyprus Campaign, Crete, Operation Niki, Greek Military Junta, Nicosia Airport.

[**] Research Article

[*] Doctor, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, mehmeterkan@comu.edu.tr, Orcid: https://orcid.org/0000-0002-3146-2609.